

Filosofia la ea acasă

OVIDIU PECICAN

Într-un interviu din martie 2001, intitulat „Tăcerile filosofiei. O conversație cu Richard Rorty“, cunoscutul filosof american spunea: „Nu văd prea multă utilitate în ideea de filosofie [înțeleasă] ca producție [în materie] de cunoaștere (*knowledge production*)“. În acest fel, gânditorul voia, probabil, să atragă atenția asupra circumstanței că filosofia nu vine cu noi cunoștințe, ci cu viziuni despre cunoaștere și despre viață, despre lume și despre orice altceva pare susceptibil de filosofare. Adăugînd că „Filosofia este o tradiție de texte care se suprapun. Nu este o disciplină științifică“, el sublinia că, la drept vorbind, filosofii revin cu obstinație asupra aceluiași mari probleme, rediscutîndu-le, luminîndu-le din noi unghiuri, organizînd informația în sisteme interpretative noi sau măcar nuanțîndu-le pe cele mai vechi.

De fapt, Rorty nu întreprinde, astfel, o critică a filosofiei, ci mai degrabă reduce discuția despre acest domeniu între marginile sale firești. A existat o vreme (și poate că ea se prelungește, altminteri de ce ar fi atras universitarul de peste ocean atenția asupra pericolului de neînțelegere și de misinterpretare pe seama filosofiei?) cînd, printr-o încredere exagerată, s-a atribuit demersului de tip filosofic o arondare supradimensională, conferindu-i-se, totodată,

și tipuri de autoritate pe care ea nu le avea. Chiar dacă unii filosofi au crezut că pot supralicita propriile opțiuni ca utilitate publică, economică, socială și politică, asemenea demersuri nu sînt, atrage Rorty atenția, decît simple exagerări, produse ale unui narcisism al practicienilor gîndirii.

Întrebarea care rămîne, una dintre întrebările posibile, este dacă filosofia se justifică în alt cîmp decît cel propriu? Poate fi ea articulată, într-adevăr, cu pretenții de relevanță științifică? Sînt nume – ba chiar curente întregi – care privilegiază raporturile dintre filosofie și știință și sînt savanți și cercetători care nu ar fi putut ajunge la rezultatele novatoare pe care le-au accesat fără a porni de la ancadramentul unei filosofii. Unde mai pui că în decursul timpurilor, pînă astăzi, au fost și mai sînt o serie de oameni de știință validați și ca filosofi, nu doar ca simpli experți în interiorul arealului lor științific... Sînt însă argumente de acest fel suficiente pentru a decreta obligatorie fuziunea dintre filosofie și știință? Devine știința automat filosofică, prin premisele sau consecințele ei (cînd nu prin ambele)? Dar filosofia, este obligatoriu științifică sau, în caz contrar, nu mai poate fi socotită în mod serios drept știință?

Rorty are, după toate aparențele, dreptate, răspunsul rămîne „nu“. Cu atît mai mult cu cît *le savoir, the knowledge* – cunoașterea – filosofică nu trebuie și nu poate fi confundată cu știința (ca rezultat al demersurilor de explorare și obținere de rezultate). Iubirea de înțelepciune produce efecte într-un orizont specific, al accesului la înțelepciunea înseși; ca atare sau în anumite puncte de atac, socotite strategic importante, ale ei. La rîndul lor, științele scot la iveală cunoștințe, mărind cunoașterea

lumii în alți termeni decît cei ai reflecției cu pretenții generalizatoare și de cuprindere generală, specifică filosofiei.

Desigur, formulările lui Richard Rorty pe această temă au de a face și cu reacția la exploatarea masivă a filosofiei de către ideologiile politice ale secolului al XX-lea, precum comunismul ori fascismul, care au căutat mereu, fiecare în felul său, să fundamenteze științific propriile manifestări sau să manipuleze știința, apelînd abuziv la texte teoretice desprinse din operele filosofilor. Filosofia *praxis*-ului pentru care marxism-leninismul a întreprins deschideri, lăsînd la dispoziția totalitarismelor politice, și-a găsit un cîmp masiv de aplicații în abuzurile statelor la adresa maselor cetățenești supuse unei munci abrutizante, alerte, menite să dea la iveală cifre din ce în ce mai ridicate la nivelul P.I.B.-urilor proprii; să propulseze profitorii regimurilor respective pe noi culmi de prosperitate, și nicidecum să elibereze de anxietate socială și de angoase, scoțîndu-i din orizontul alienării pe cei angajați propriu-zis în producția de valori. Din acest punct de vedere, însuși succesul generării tot mai masive de valori materiale marchează eșecul teoriei respective, oricît de paradoxal ar suna asta. Și, de altfel, pînă astăzi, acolo unde ritmul producției și standardizarea acesteia se accelerează tot mai mult – cu scopul azvîrlirii pe piață a unor valori numerice tot mai mari din domeniul sau ramura de activitate ilustrată – consecințele asupra inșilor umani angajați în apariția lor sînt tot mai grave (cum s-a constatat, încă o dată, și în cazul ramurii industriale chineze unde s-au înregistrat cele mai ridicate procente de sinucigași din rîndul personalului).

Nici pragmatismul, care oferă, în bună măsură, eșafodajul teoretic al bunăstării de

tip occidental, nu se îndreaptă către altfel de consecințe, în condițiile în care înlocuiește recunoașterea prin valoarea cu recunoașterea prin recordul la vînzări. Producția materială dezmarginată, expandată cu mult dincolo de limitele nevoilor reale – managementul și marketingul actual pot nu doar alimenta judicios nevoile omului, ci și produce nevoi pe care acesta nu visa că le are, și nici nu le-ar fi avut altfel –, exploatarea în acest sens a resurselor în mod sălbatic, conduc nu numai la o deteriorare a mediului natural, asupra căreia ecologistii atrag atenția în mod stăruitor. Ele transformă omul în mod radical, făcîndu-l să devină supusul unor constrîngeri și nevoi care nu sînt neapărat dictate nici de natura lui, nici de tabla de valori la care, în devenirea lui, a subscris mereu.

Iată de ce, delimitarea filosofiei și a domeniului său de competență devine, cred, la Richard Rorty, mai mult decît un simplu scrupul de om liber și autor de cărți de nivel academic. Ea dobîndește valoarea unui avertisment important: filosofia nu poate și nu are de ce cauționa inflația de epifenomene care o înconjoară pe ea și cîmpul științific. În fața noilor abordări, tentații și rezolvări științifice și tehnologice, a tuturor îndrăznelilor cu consecințe insuficient analizate, filosofia se cuvine să se replieze asupra propriilor interogații și instrumente, încercînd estimări, evaluări, explorări cu unelte și pe teren propriu. Nu într-o retragere marcată de tradiționalism sau de formalism, nici procedînd conservator, ba chiar retrograd, la extragerea ei din lumea provocărilor, ci abordîndu-le pe acestea așa cum a făcut-o mereu: cu inteligență, creativ, dar mereu rămînînd ea însăși.